

КРИТИЧКО МИШЉЕЊЕ КАО ПОЖЕЉНА ОСОБИНА У ВОЈНОЈ ПРОФЕСИЈИ

Генерал-мајор проф. др *Митар Ковач**

У чланку су изложена основна запажања о специфичностима знања у домену војне делатности, као и фазе у процесу његовог стварања и основне поставке управљања знањем у савременом и непредвидивом стратегијском окружењу. Знање све више постаје неопходан услов за креативно извршавање задатака из домена утврђених мисија и задатака Војске Србије.

У чланку је истакнута потреба и образложен значај развијања критичког мишљења у просецу образовања из домена матичних војних предмета и наука одбране. То је посебно битно у оквиру школовања официра Војске Србије на свим нивоима усавршавања, а посебно на нивоу докторских студија и последипломских специјалистичких студија, командно-штабног и генералштабног усавршавања. Наглашена је улога коју овладавање способношћу критичког мишљења има у развоју когнитивних способности официра. То се, пре свега, знатно рефлектује на ефикасност у процесу одлучивања и на обављање командних и штабних дужности у Војсци Србије.

* Аутор ради у Управи за стратегијско планирање

У свакој држави војно школство репрезентује будућност и душу војне професије, а истовремено одражава и достигнути ниво развоја теорије и праксе војне делатности. Кроз едукативни процес у систему војног школства неопходно је да старешински кадар стекне потребна фундаментална и примењена знања која представљају основу за ефикасну реализацију утврђених мисија и задатака

јединица и установа, а истовремено и основу за даље усавршавање. Због потребе за континуираним војним образовањем, у суштинском смислу, нестала је традиционална подела каријере официра на време школовања и време обављања различитих дужности у командама, јединицама и установама. Ипак, поред такве суштинске потребе, многи приступају војној професији на архаичан начин, тежећи да се понашају „по инерцији” као чиновници, који раде са знањима стеченим на основним студијама. Део тих знања и вештина били су већ тада застарели када су се изучавали и усвајали, па их је неопходно континуирано осавремењавати за будућу праксу. Такав приступ неопходно је системски мењати стварањем обавеза и професионалних критеријума за перманентно образовање. Мноштво је фактора који са већим интензитетом него пре утичу на застаревање војних знања и вештина.

Захтев савремене праксе јесте да се официри и подофицири стално усавршавају, да усвајају нова знања и непрекидно развијају критичко мишљење о њима и да о свему имају изграђене ставове у форми креативног односа према проблему и начину његовог решавања. **Догматски приступ војној професији и непоштовање законо-**

мерности у физиономији рата и оружане борбе јесте сигуран пут у пораз. Креативан однос према теоријским знањима, пракси и историјском искуству услов је ефикасне праксе и у најтежим ситуацијама у будућности.

Перманентно усавршавање официра и подофицира, па и професионалних војника обезбедиће успешно прилагођавање на динамичне и сталне промене у развоју војне науке и војне праксе.

У оквиру реформе система одбране, која се спроводи као континуиран процес, сагласно опредељењима политике одбране, као и мисијама и задацима додељеним Војсци Србије, реализује се и реформа система војног школства. Овај процес не подразумева само промене у нормативној и организационој сфери, које су без сумње веома значајне, него су потребни и значајни напори у сталном унапређивању квалитета наставног процеса.

Суштински, део промена у систему војног школства у свету односи се на осавремењавање наставних садржаја, које старешински кадар треба да усвоји, као и на његово усклађивање са захтевима које намећу бројни изазови савременог доба и брзи напредак и развој науке и технике. При томе, изузетан значај и улогу има *развијање критичког мишљења* у процесу усвајања знања уопште, а посебно када је реч о примењеним знањима, из домена наука одбране, војних наука и примењених војнонаучних дисциплина. *Критичко мишљење јесте услов креативног односа према теорији и пракси, у сложеним приликама које намеће рат и оружана борба, када је неопходно изнаћи оптимално решење које ће довести до остварења циља уз минималне последице.*

Знање у војној делатности

Не постоји јединствена и општеприхваћена дефиниција знања. Међутим, неподударност која постоји у садржају и обиму дефиниција није суштинске природе, већ је најчешће само последица сагледавања овог појма узимањем у обзир његових различитих аспеката или прилагођавања и изражавања тежишта у специфичним областима људске делатности.

Приликом дефинисања знања значајно је, пре свега, утврдити однос који постоји између података, информација, теорије и праксе. Подаци представљају опажања или чињенице изван контекста, те стога сами по себи не преносе значење, док информације настају кад се по-

даци ставе у контекст значења и дају им се обележја која их ближе одређују и дефинишу у појмовнокатегоријалном апарату наука одбране или војних наука.

Знања представљају наша веровања и вредновања која се заснивају на смислено организованом скупу информација до којих долазимо искуством, комуникацијом или закључивањем.¹ Када се ради о знању које има изражену праксеолошку димензију, онда треба имати у виду мудрост, која представља оптималну употребу знања и одлучивање на основу синтезе знања и искуства, утемељених на моралним нормама.² Знање је богатије, шире и дубље од података или информација. То је мешавина искуства, вредности, повезаних информација и експертског мишљења, које омогућава радни оквир за процену и укључивање нових искустава и информација.

У контексту утицаја знања на стварност, може се рећи да је знање информација која мења нешто или некога – или тако што постаје основа за неко деловање или, пак, чинећи особу или институцију способном за друкчије или ефикасније деловање.³ Поред тога, знање се може сагледавати и као стање које настаје након пријема и обраде информације, али не у том упрошћеном систему. За стваралачко, ефективно примењиво знање у војној делатности потребан је и природни дар, генијалност, посебно на вишим нивоима командовања, што појединце у сложеним историјским приликама промовише у генијалне и успешне војсковође. Често се у томе претерује, па се целокупне војничке и моралне заслуге јединица, војске у целини и народа приписују појединцима. Истина је између тих крајности. Нема успешног војсковође у једном народу и држави ако тај народ и војска нису морално опредељени да се боре, свесни вредности које штите и за које се боре.

Знање се може дефинисати и као „релевантне информације које се налазе у документима и које су потребне за доношење одлука или као подршка у процесима пословања.”⁴ Овом цитату може се изрећи и суштинска замерка, јер се знање првенствено доводи у контекст личности, не спорећи да је оно похрањено у различитим писаним и електронским медијима. Слично је и израженије у војној организацији која је у миру и рату суочена са сталном потребом доношења

¹ Zack, Michael H., *Managing Codified Knowledge*, Sloan Management Review, summer 1999.

² Lasić Lazić, Jadranka, *Znanje o znanju*, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Zagreb, 1996, str. 80.

³ Drucker, Peter F., *The New Realities*, Harper & Row, New York, 1989.

⁴ Hinz, David, *Managing and Delivering Knowledge in Spite of Disparity*, Cypress Corporation White Paper, Cypress Corporation, 2001.

одлука на свим нивоима организовања. Међутим, дефинисати „знање као скуп информација, одузима концепту његов смисао и суштину. Знање у изворном смислу и значењу налази се у корисницима, а не у скупу. Оно тек са људским мишљењем постаје оплемењено и практично примењиво. Стога је важна управо корисникова реакција на скуп информација.”⁵ То је нови квалитет знања и његове валоризације у пракси. Зато се може рећи да јесте „знање имање” по народној изреци, а у војној делатности знање је често изражено у способности извршавања мисија и задатака, уз што мањи утрошак ресурса и заштиту људских живота.

Војвода Живојин
Мишић

Претходне, као и бројне друге дефиниције и теоријски ставови о знању, показују да се дефинисању знања може приступити са више аспеката, те стога ниједна од њих није свеобухватна. Управо због таквих различитих дефиниција знања, појам „управљање знањем” се, такође, може дефинисати на више начина. При томе опште поставке о управљању треба да се стваралачки имплементирају на појам знања. *Пракса сама по себи нема перспективу уколико не почива на знању, које се стваралачки и креативно примењује.* Велики је број примера у историји ратне вештине који у ратовима и оружаним сукобима предност даје знању над вештином, поготово оном која се примењује рутински, а не са разумевањем и креативношћу.

Управљање знањем у савременом стратегијском окружењу

Захваљујући, пре свега, напретку оствареном у области информационих и телекомуникационих технологија, већи део историјских и актуелних знања из свих научних области, па и из војних наука и војнонаучних дисциплина, данас је готово универзално доступан. Проблем са којим се суочавамо данас није толико доступност знања, колико су то ограничене могућности човека да га усвоји и да из мноштва извора естрахује релевантне информације најбитније за праксу.

⁵ Malhotra, Yogesh, Knowledge Management in Inquiring Organizations, u: Proceedings of 3rd Americas Conference on Information Systems, Indianapolis, 1997, стр. 293–295.

Управљање знањем представља релативно нови концепт менаџмента и, када је реч о знању, нема јединствено прихваћене дефиниције. У основи овог концепта леже одговори на критична питања организационог прилагођавања и развоја способности у условима све већих и динамичнијих промена у војној делатности. Суштински, оно обезбеђује организационе процесе који захтевају синергетске комбинације података и капацитета обраде података информационих технологија са креативним и иновативним капацитетима људи.⁶

Циљ управљања знањима јесте да она, у складу са потребама, постану део праксе, као и да се обезбеди њихова правовремена доступност доносиоцима одлука, како би се искористила за побољшање ефикасности, ефективности и економичности при извршавању задатака у домену војне делатности у миру и рату.

Снимак: Јово Мамула

Основни проблем војне делатности у миру јесте што се при вредновању резултата рада *мала пажња поклања знању*, као суштинској

⁶ Malhotra, Y., Knowledge management for e-business performance – advancing information strategy to internet time, The Executive Journal, Vol. 16, 2000.¹² *Ibid*, стр. 127

вредности војне професије. Често се гледају и вреднују друге особине официра и подофицира, које имају споредан, а често и формалан карактер. Такав став потврђује понекад удомаћена крилатица у неким војскама у свету, коју су у суштини афирмисали неуспешни..... „да официр са ниским просеком у току школовања јесте често успешнији од официра са високим просеком, односно који је са одличним успехом завршио студије”. Случајеви из праксе указују на то да се у таквим јединицама знање не цени довољно, као врховна вредност, него често слепа послушност и понизност. Изузеци постоје, али не постоји правилност нити значајна корелација таквих схватања. То је супротно смислу и суштини војне професије. Напротив, постоји висок степен корелације између успеха у систему војног школства и успешности у обављању командних и штабних дужности. Спољна слика углађености формалног сјаја војне организације у појединим државама света јесте лакировка за јавност и представља суштински лажно приказивање стања, јер цивилне власти у контексту цивилно-војних односа често немају поуздан инструментариј за мерење борбених могућности војске и њених јединица на тактичком и оперативном нивоу. Ту правилност потврђују бројни примери из историје ратне вештине.

Ради суштинског напретка и развоја војне организације, неопходно је стварање базе знања по различитим функцијама и питањима војне делатности, која би обухватила и стечена искуства, као и њихово континуирано ажурирање. На тај начин подржао би се процес одлучивања и побољшала ефикасност, кроз стварање и увођење иновација и промена. *Недопустиво је схватање да се копирањем туђе праксе и решења може постићи жељени резултат у припреми јединица војске за извршавање мисија и задатака.*

У савременом друштву, базираном на знању, војна делатност попрама иста обележја. Имајући у виду чињеницу да је савремено стратегијско окружење комплексно, мрежноцентрично, непредвидиво и нелинеарно, главну улогу у савременим ратовима имаће професионалци, који знају како да креирају и искористе знање на продуктиван и креативан начин, кроз савремену вештину.

Критичко мишљење у процесу усвајања знања

Критичко мишљење датира готово од самих почетака људске мисли. Већ тада препознати су и склоност ка грешкама и самообра-

зовању, моћ предрасуда, значај интереса, замке које постављају ригидност, ирационалност и разне врсте интелектуалног „слепила”. Оно је има за циљ да се оснажи способност за рационално, логички утемељено аутономно мишљење.⁷

Током последњих деценија двадесетог века критичко мишљење, као освешћено, евалуативно мишљење осетљиво на контекст, постало је један од императива савременог доба. Његов значај је препознат и у области војне делатности, посебно професионалне војне едукације и обуке, јер представља моћно средство за унапређење ефикасности при извршавању задатака у складу са захтевима све комплекснијег и динамичнијег стратегијског окружења.

Критичка мисао подразумева процену мисаоног процеса или процеса, засновану на критеријумима који су, не само нужно логички засновани, већ и контекстуално осетљиви. Свест о сопственом когнитивном функционисању, као и способност препознавања и разумевања сопствених и туђих емоција и ставова, нужни су предуслови ефикасне критичке евалуације.⁸

Савремено доба захтева померање фокуса са процеса усвајања информација на развој мишљења, способности за учење и решавање проблема. У том контексту вештине критичког мишљења (анализе, евалуације, интерпретације и сл.) препознају се као неизоставне „интелектуалне алатке” за постизање бољег успеха током школовања, као и у обављању професионалних дужности. Важно је нагласити да развој вештина и способности критичког мишљења није сам по себи циљ, јер између усвајања знања и развоја способности и вештина постоји сложена међузависност; наиме, ти циљеви се суштински прожимају.

Време у којем живимо је „доба информација”. Због хипердинамичности промена и експоненцијалног квантитативног пораста информација посебно су значајне вештине и стратегије селекције, евалуације и коришћења информација, као и неговање критичког, аутономног и рационалног промишљања. *У обављању војне делатности неопходно је критички мислити, преузимати одговорност за сопствено учење, активно слушати, учити у сарадњи са другом, те стећи навику за учење током читавог живота.*

⁷ Pešić Jelena, *Kritičko mišljenje između pomodarstva i promišljanja: ka teorijskom utemeljenju koncepta, Psihologija*, 2003, Vol. 36 (4), 411–423.

⁸ *Struktura sposobnosti i veština kritičkog mišljenja, Psihologija*, 2001, 1–2, 195–208

Потребна знања из матичних војних предмета

Свака војска у свету води рачуна о томе да ли су и у којој мери у едукацији кадра заступљени одређени програмски садржаји из домена матичних војних предмета. То настојање је условљено потребом што свестраније припреме старешинског кадра за одређене дужности у јединицама. У том контексту, катедре матичних војних предмета су незаменљива спона војних наука и војне вештине.

Изналажење оптималног решења организације катедри непрекидан је изазов за сваку војску и њено школство, јер је динамичност промена чинилаца све више изражена и условљена обимом, садржајем и интензитетом промене услова који битно утичу на ефикасност едукативног процеса у систему војног школства. Евидентна су честа спорења и неусаглашена мишљења, пре свега о одређивању тежишта програмских садржаја школовања различитих профила старешинског кадра, али и метода који се током едукације примењују.

Војно школство или систем војног образовања, као и други школски системи, у свакој држави имају одређене специфичности које се првенствено огледају у аутентичним предметима, програмским садржајима и катедрама које их реализују. Различита доктринарна опредељења у свету резултирају и другачијим дефинисањем катедри, местима матичних војних предмета и програмским садржајима. Чести су случајеви да се исти програмски садржаји изучавају на различитим нивоима школовања или у оквиру различитих предмета. При томе, посебно су важни програмски садржаји које реализују катедре матичних војних предмета за потребе различитих нивоа основног оспособљавања и последипломског научног и стручног усавршавања.

Непостојање јединственог решења у погледу система војног образовања у свету је разумљиво, ако се има у виду читав дијапазон различитости које егзистирају међу војскама, а које су условљене: захтевима који се пред њих постављају, мисијама и задацима које су дужне да реализују, достигнутом степеном развоја, организације, технолошке модернизације, буџетским средствима којима располажу, итд. Чланство, као и аспирације одређеног броја држава за укључивање у евроатлантске интеграције, свакако доприносе да се ова разноликост у извесној мери коригује, у правцу већег уједначавања или бар ублажавања разлика у системима војног школства. Међутим, у коначном, ова област је национална одговорност сваке државе појединачно.

Уважавајући нормативно-правна, програмска и планска документа којима се регулише едукативни процес у систему војног образовања на различитим нивоима усавршавања, као и резултате досадашњих истраживања организације система војног образовања, код нас и у свету, посебно на нивоу последипломског комнадно-штабног и генералштабног усавршавања, неопходно је изнова критички размотрити актуелне епистемолошке, теоријске, методолошке, кадровске и организационе проблеме везане за место катедри матичних војних предмета.

Војна делатност, и поред својих специфичности, није у основи битно различита од других друштвених делатности, те њена наука, систем образовања и едукативни процес не могу по свему бити специфични у односу на друге науке. При решавању тих појединачних питања, посебан проблем у Војсци Србије представља поистовећивање науке и струке, односно њихово суштинско неразликовање.

У свету су прихваћени различити модели класификације наука у друштву, а самим тим и војне науке различито се третирају. Многе војне академије у свету немају јасно дефинисану своју матичну науку, према општим критеријумима науке. Та чињеница, која се заснива на традиционализму и инерцији, главни је узрок и даље присутној екстензивности система војног образовања. Опредељујући се правовремено за перспективне моделе организације система војног образовања у погледу места катедри матичних војних предмета, као и успостављањем складног односа програмских садржаја предмета на различитим нивоима школовања, стварају се претпоставке за ваљану програмску оријентацију развоја војске.

У процесу едукације официра Војске Србије несумњиво је да знања из домена матичних војних наука: стратегије, оператике, тактике, командовања (војног менаџмента), логистике (војне логистике), захтевају примену критичког мишљења и формализацију стеченог имплицитног знања у већој мери него што је то случај са апликативним наукама, чија матичност није везана за војску, већ у овој области само налазе своју специфичну примену (попут нпр. војне психологије, војне социологије, војне историје, војног машинства, финансија, машинства и сл.).

Такав критички приступ поготово је пожељан приликом доношења важних одлука везаних за организацију и функционисање система војног школства. Основа организационих, системских и програмских промена у систему војног школства треба да буду резултати истражи-

вања, а никако субјективне оцене и процене или моћ формалних ауторитета који не уважавају потребе војне професије.

ЗАКЉУЧАК

У систему војног образовања треба неговати култ знања, као врхунску вредност и предуслов који је неопходан за успешну праксу и са њом чини природан спој. То је, у суштини, спој науке и струке или теорије и праксе, с обзиром на то да програмски садржаји предмета који се реализују имају већином теоријски и примењени карактер.

У времену убрзаног технолошког развоја које карактерише, са једне стране засићеност информацијама, а са друге недостатак правих информација у условима њиховог изобиља, имајући у виду потребу да официри Војске Србије стекну адекватна знања, примерена модерном поимању војне делатности и професије, евидентна је неопходност развијања критичког мишљења, које подразумева способност за рационално, логички утемељено, селективно и аутономно мишљење у процесу усвајања знања, а пре свега из домена матичних војних предмета.

Због свега наведеног, веома је важно стално присуство свести о огромној одговорности свих који су у овај процес укључени, почев од

његовог планирања, кроз операционализацију, па све до евалуације и верификације стечених знања будућих генерација официра Војске Србије.

То је истовремено и изазов, зато што у државама попут Републике Србије, где су финансијске могућности за праћење савремених трендова у погледу технолошког опремања Војске недовољне, официри једино знањем и моралом, као важним ресурсима, могу значајно допринети ефикаснијем извршавању мисија и задатака, а тиме и подизању угледа своје земље у региону и свету.

Знање и креативност старешинског кадра Војске Србије неспорно представљају битну компаративну предност у односу на многе друге војске. Знање све више постаје услов креативности и квалитативни мултипликатор материјалне основе у оружаног борби и рату. На основу примене критичког мишљења у усвајању знања, лакше се доносе ваљане одлуке за услове и ситуације које нису предвиђене доктринарним документима, нити процењене у току планирања борбених дејстава.

Официри и подофицири Војске Србије поседују све претпоставке да у домену војне делатности буду оригинални, те да решења не траже само у компаративној анализи стања у другим војскама света. Из историје ратне вештине и војних наука постоји значајна аргументација за тврдњу да је војну мисао развијала и обележила она држава и војска која је била спремна да правовремено мења постојећа решења, чије поставке и исходишта нису у складу са тенденцијама развоја чиниоца који непосредно утичу на све сегменте и елементе војне доктрине. Без значајнијег сазнајног и програмског искорак у том правцу није реално очекивати суштинске и оптималне промене у пракси, при реализовању основне функције војске у миру и рату.

Било би оправдано да се, оптималним организовањем система војног образовања, брижљивим одређивањем места катедри матичних војних предмета и целисходним димензионирањем програмских садржаја предмета, унапређују услови за едукативни процес официра – врхунских интелектуалаца, који побеђују првенствено знањем, критичким односом према њему, креативношћу и иницијативом. Добро је што је систем војног образовања у организацијском, инфраструктурном и суштинском погледу све чешће у центру пажње Министарства одбране и Војске Србије. Та брига и непосредно учешће у реализацији наставног процеса сигурно ће у будућности дати још боље резултате. Наш систем војног образовања, креативност командног

кадра и генерацијско искуство јесу добра основа за даље унапређење квалитета наставног процеса и обуке, а тиме и за афирмацију критичког мишљења.

Литература

1. Information Systems, Indianapolis, 1997, стр. 293–295.
2. Ласић Лазих, Јадранка, *Знање о знању*, Завод за информацијске студије Одсека за информацијске знаности, Филозофски факултет, Загреб, 1996, стр. 80.
3. Марковић, М., *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981.
4. Марчек, Ј., Ковач, М., *Научна утемељеност система војних наука*, Војно дело, бр. 1, 1997.
5. Malhatra, Y., Knowledge management for e-business performance – advancing information strategy to internet time, *The Executive Journal*, Vol. 16, 2000.
6. Malhotra, Yogesh, Knowledge Management in Inquiring Organizations, u: *Proceedings of 3rd Americas Conference on*
7. Нејгел, Е., *Структура науке*, Нолит, Београд, 1974.
8. Нишић, С., *Ратна вештина од заната до науке*, Савремени проблеми ратне вештине, бр. 23, 1991.
9. Пешић Јелена, *Критичко мишљење између помодарства и промишљања: ка теоријском утемељењу концепта*, *Психологија*, 2003, Вол. 36 (4), 411–423.
10. *Структура способности и вештина критичког мишљења*, *Психологија*, 2001, 1–2.
11. Hinz, David, *Managing and Delivering Knowledge in Spite of Disparity*, Cypress Corporation White Paper, Cypress Corporation, 2001.
12. Zack, Michael H., *Managing Codified Knowledge*, *Sloan Management Review*, summer 1999.

